

EVALUACIJA PROGRAMA »PREVENCIJA NASILJA U MLADENAČKIM VEZAMA« U LOKALNOJ ZAJEDNICI GRADA GOSPIĆA

SAŽETAK

U srednjim školama u lokalnoj sredini grada Gospića od 2009. godine kontinuirano se provodi program »Prevencije nasilja u mladenačkim vezama«. Voditelji programa su studenti Odjela za nastavničke studije u Gospiću Sveučilišta u Zadru u okviru izbornih kolegija vezanih uz prevenciju nasilja. Cilj radionica je učenicima trećih razreda srednje škole osvijestiti očekivanja i prava u vezi, naučiti ih koja su nasilna ponašanja u vezi, kako nenasilno rješavati sukobe, kako prijatelji mogu pomoći te gdje mogu zatražiti pomoć. Način rada uključuje interaktivne, suvremene metode i oblike rada. Program se provodi kroz četiri radionice u okviru redovne nastave s ciljem opće ili primarne prevencije. Na kraju provedbe programa učenici evaluiraju temu i način rada, korisnost dobivenih materijala, kvalitetu rada voditelja te sve vezano uz provedbu radionica. Voditelji

¹ Doc.dr.sc. Anela Nikčević Milković, psihologinja, e-mail: anmilkovi@gmail.com

² Vedrana Mikac, mag.prim.educ., e-mail: mikac.vedrana@gmail.com

Stručni rad

Primljeno: ožujak, 2016.

Prihvaćeno: listopad, 2016.

UDK 364.271-053.6:364.46

DOI 10.3935/ljsr.v23i3.85

Anela Nikčević-
Milković¹

Sveučilište u Zadru

Odjel za nastavničke studije u

Gospiću

Vedrana Mikac²

Osnovna škola »Petar Zrinski«

Jalžabet

Ključne riječi:

prevencija nasilja u mladenačkim vezama, radionice, učenici, studenti, evaluacija programa.

nakon svake radionice evaluiraju svoja iskustva i zapažanja o provedenoj radionici. Rezultati evaluacije trogodišnje provedbe programa pokazuju da učenici visoko procjenjuju korisnost, zanimljivost i upotrebljivost sadržaja, načina rada i materijala za radionice, dok voditelji radionica visoko procjenjuju zainteresiranost, suradljivost i kreativnost učenika, važnost tema, provedbu i prikladnost aktivnosti. Analiza također pokazuje koje su se radionice, aktivnosti i metode rada najviše svidjele učenicima te koje su aktivnosti najbolje, a koje najlošije prihvaćene u programu. Na temelju evaluacije programa isti se pokazuju kao vrlo učinkovit.

UVOD

Program »Prevenција nasilja u mladenačkim vezama« dugoročno je održiv program kreativnog angažiranja postojećih resursa u zajednici u svrhu povećanja kvalitete života i zaštite mentalnog zdravlja mladih. Programom se ostvaruju ciljevi primarne ili opće prevencije. U razvojnom periodu adolescencije² većina mladih ulazi u romantične veze i oblikuje novo iskustvo bliskog odnosa. »Ovim ljubavnim odnosom mladi zadovoljavaju niz potreba: za pripadanjem, bliskošću, privrženosti s osobom koja nije član obitelji niti prijatelj, za izgradnjom osobnog i posebno rodnog identiteta, zbog usvajanja obrazaca komuniciranja svojih specifičnih potreba i postavljanja granica, itd.« (Ajduković, 2012.: 183). Romantični odnosi su dugotrajnije dobrovoljne interakcije koje takvima prepoznaju oba partnera, a obilježava ih intenzivno izražavanje emocija, fizička i seksualna privlačnost (Collins, 2003.). U adolescenciji romantični odnosi su razvojno primjereni i očekivani, a porastom dobi raste proporcija mladih koji imaju takvo iskustvo. Među hrvatskim srednjoškolicima većina sedamnaestogodišnjaka navodi da su u prethodnih šest mjeseci imali iskustvo romantične veze (Ajduković, Löw i Sušac, 2011.). Adolescentske veze karakteriziraju snažni osjećaji, impulzivne reakcije i česti sukobi. S jedne strane, mladi u ovoj dobi žele postići svoju vlastitu nezavisnost, dok s druge strane, žele postići intimnost u romantičnom odnosu. Zbog toga balansiraju između intimnosti i nezavisnosti, vješto ili nevješto rješavaju svoje različitosti, stvaraju potencijal za međusobno upoznavanje i povećanje bliskosti ili za agresiju i nasilna ponašanja (Ajduković, 2012.). Prema ovom autoru, pojava partnerskog nasilja svojevrsni je paradoks jer je ovaj odnos dobrovoljan, a svaki oblik nasilja negira tu dobrovoljnost i opasno ugrožava vezu. Brojni su razlozi zbog čega takva veza traje usprkos nasilju:

² Neki autori s područja razvojne psihologije sugeriraju da se ovo razdoblje može nazvati i mladost (engl. youth). Međutim, u hrvatskom jeziku termin mladost obično se koristi za razdoblje kasne adolescencije (Lacković-Grgin, 2006.).

snažna emocionalna vezanost uz partnera, nedovoljno samopouzdanje i samopoštovanje, umanjivanje ozbiljnosti nasilnih činova, preuzimanje odgovornosti na sebe za partnerovo nasilno ponašanje, relativiziranje nasilja (da je tako i u drugim vezama), uvjerenje da će se nasilnom partneru pomoći ukoliko se ustraje u vezi, strah od posljedica naročito ako se o nasilju sazna u javnosti, uvjerenje da se ništa ne može promijeniti, strah za svoju egzistenciju, bojazan da službe neće pružiti učinkovitu zaštitu žrtvi nasilja i sl. Istraživanja u svijetu i u Hrvatskoj pokazuju da je nasilje u adolescentskim vezama vrlo rašireno. Prema Ajduković i sur. (2011.), između 60% i 80% mladih u Hrvatskoj u dobi od oko sedamnaest godina izjavljuje da je doživjelo, a od 40% do 90% priznaje da je počinilo neki oblik nasilja u vezi. Ono što je iznenađujuće je da većina adolescenata nasilnu vezu opisuje kao dobru ili čak vrlo dobru te ostaje i dalje u toj vezi bez obzira na viktimizaciju.

Nasilna ponašanja u adolescentskim vezama možemo definirati u skladu s definicijom Svjetske zdravstvene organizacije prema kojoj je nasilje namjerna upotreba fizičke sile ili moći, prijetnjom ili ponašanjem koje dovodi ili ima veliku vjerojatnost da dovede do ozljede, smrti, psihološke štete, deprivacije ili nerazvijenosti (Krug i sur., 2002.). Nasilje u mladenačkim vezama manifestira se u tri pojavnog oblika: psihičkom, fizičkom i seksualnom. Psihički oblik nasilja je najzastupljeniji oblik te se procjenjuje da je više od 90% mladih u vezi barem jednom doživjelo neki od oblika psihičkog nasilja (Ajduković i Ručević, 2009.). Najčešće se javlja kao verbalna agresija (uključujući: prijetnje, vrijeđanje, ismijavanje i ponižavanje, kontroliranje partnera, ucjenjivanje i manipuliranje). Često se ne prepoznaje pa se umanjuju njegove posljedice iako one mogu biti vrlo štetne. Najčešći čimbenici rizika za pojavu fizičkog nasilja su ljubomora i kontrolirajuće ponašanje (Ajduković i Ručević, 2009.). Takvi obrasci ponašanja (npr. pljuskanje, grubo guranje, bacanje predmeta na partnera/partnericu, čupanje kose i ugrizi) s vremenom se pojačavaju, ponavljaju se u sljedećim vezama i u braku. U adolescentskim vezama fizičkog nasilja prisutno je manje od psihičkog, iako je i prevalencija fizičkog nasilja izrazito visoka. Seksualno nasilje je najmanje raširen oblik nasilja u vezama mladih, kreće se između 2,7% i 14,8%. Podrazumijeva neželjena i neugodna ponašanja seksualne prirode. U razdoblju od srednje do kasne adolescencije više je seksualnog nasilja jer su mladi s jedne strane nesigurni, nedostaje im iskustva za prepoznavanje rizičnih situacija, još uvijek ne znaju postaviti vlastite granice, dok s druge strane imaju izrazitu potrebu za pripadanjem. Djevojke znatno više iskazuju seksualnu viktimizaciju u vezi od mladića (Sherer, 2009.). Nasilje u bliskoj vezi podrazumijeva jednokratni nasilni događaj, ali i obrazac ponašanja koji potvrđuje da se radi o nasilnom odnosu. Među mladima je najčešće uzajamno nasilje u vezi (Straus, 2004.). Mlada osoba najčešće ostaje u vezi koja je nasilna jer s jedne strane nedovoljno poznaje svoja prava u vezi te ima nisku sposobnost održavanja osobnih granica,

dok s druge strane ima jake osjećaje zaljubljenosti. Nasilje u bliskim vezama mladih je oko tri puta češće od nasilja u bračnim vezama. Iskustvo fizičkog zlostavljanja u mladenačkoj vezi snažan je prediktor kasnijeg nasilja u obitelji pa se prevencijom nasilja u mladenačkim vezama može utjecati na smanjivanje nasilja u obitelji i bračnim odnosima u razdoblju odrasle dobi. Nasilje u bliskim vezama mladih češće je kod djevojaka i mladića koji imaju više romantičnih veza i slabiji školski uspjeh (Ajduković, 2012.).

Na temelju pregleda međunarodnih istraživanja Ajduković i Ručević (2009.) izdvojile su tri skupine čimbenika koji pridonose riziku za doživljavanje i činjenje nasilja u mladenačkim vezama: (1) individualni (npr. nisko samopouzdanje i samopoštovanje, preokupirana privrženost ljubavnom partneru, potreba za dokazivanjem u vezi), (2) interpersonalni (slabe komunikacijske vještine, teškoće izražavanja osjećaja, slabe vještine rješavanja sukoba) i (3) čimbenici rizika na razini zajednice, odnosno društva (pozitivan odnos vršnjaka prema nasilju, medijske poruke prihvatljivosti nasilja, količina nasilja u društvu). Istraživanja pojavnosti nasilja u bliskim vezama mladih u svijetu i u Hrvatskoj su vrlo sukladna. Primjerice, Pećnik (1990.) je našla da oko 90% studenata u njenom uzorku izvještava o osobnoj ili partnerovoj verbalnoj agresiji, a otprilike trećina o fizičkom nasilju u situacijama sukoba. Rezultati istraživanja Ajduković i sur. (2011.) na sedamnaestogodišnjacima pokazuju da je od onih koji su u posljednjih šest mjeseci bili u romantičnoj vezi njih 86,4% doživjelo nasilje jednom ili dva puta, 86,2% doživjelo neki oblik psihičkog nasilja, 37,2% neki oblik fizičkog nasilja, a 26,6% seksualnog nasilja. Zbog toga se u Hrvatskoj javila potreba za razvojem i provedbom proaktivnog preventivnog programa. Istraživanja sustavno pokazuju (Pećnik, 1994.; Cesar i sur., 2004.; Ajduković i Ručević, 2009.) da adolescenti koji imaju netočnija uvjerenja o kvalitetnoj vezi te koji slabije prepoznaju što je sve nasilno ponašanje u većoj mjeri čine i doživljavaju nasilje u vezi. Najčešći prediktor činjenja nasilja u vezi je iskustvo viktimizacije u vezi. Mladi koji opravdavaju nasilje ili racionaliziraju nasilno ponašanje kao prikladan način rješavanja problema češće se nasilno ponašaju. Nasilno ponašanje osim fizičkih ozljeda ostavlja psihičke i emocionalne posljedice. Zbog činjenice da se obrasci ponašanja naučeni u mladenačkim vezama mogu prenositi i na kasnije veze u odrasloj dobi, važno ih je na vrijeme prevenirati (Ajduković i Ručević, 2009.).

Preventivni program »Prevenција nasilja u mladenačkim vezama« polazi od rezultata istraživanja u ovom području (tako se detektiraju područja na koja treba usmjeriti posebnu pozornost), provodi se u školama jer tako doseže veliki broj mladih ljudi, provodi se u okviru redovnog školskog programa (znači, doseže sve učenike pa tako i mlade u riziku), uglavnom se usmjerava na promjenu stavova i povećanje znanja učenika u vezi nasilja u vezama i upoznavanja njegovih posljedica, kroz što se očekuje da će program dovesti i do pozitivnih promjena u pona-

šanju. »Cilj je ovog trajnog programa proaktivne prevencije razviti samoodrživi sustav suzbijanja nasilja u mladenačkim vezama za velik broj učenika srednjih škola diljem Hrvatske uz niske troškove« (Ajduković, 2012.: 191). Program se uklapa i u Nacionalnu strategiju protiv nasilja u obitelji Vlade Republike Hrvatske za razdoblje 2008.-2010. godine. Ciljna populacija su učenici trećih razreda srednjih škola u Republici Hrvatskoj, a program je trajnog karaktera – vrlo ekonomičan i samoodrživ na način da ga provode studenti pomagačkih i pedagoških struka koji obučeni u okviru visokoškolske nastave odlaze u srednje škole gdje provode radionice s učenicima. Nositelj programa je Društvo za psihološku pomoć (DPP) u suradnji s Odsjekom za psihologiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Sudjelovanjem učenika u radionicama postižu se sljedeći ciljevi programa: (1) razjasniti uvjerenja o dobroj i sigurnoj vezi; (2) povećati poznavanje svojih prava u vezi; (3) podići razinu prepoznavanja nasilja u mladenačkim vezama; (4) unaprijediti prepoznavanje osobne izloženosti i svojeg nasilnog ponašanja u vezi; (5) osvijestiti svoju spremnost na prekidanje nasilnih obrazaca u vezi i (6) povećati spremnost na traženje i pružanje pomoći u slučaju nasilja u vezi (Ajduković i sur., 2011.). Učenici sudjeluju u četiri radionice, svaka u trajanju jedan školski sat. Nakon provedenih radionica učenici individualno evaluiraju cijeli program dok studenti voditelji u paru evaluiraju svaku provedenu radionicu. Nakon provedbe pilot programa šk. god. 2009./2010. učenici su evaluirali cijeli program. Rezultati pokazuju da učenici vrlo dobrim ocjenjuju korisnost sadržaja (4,1 na skali od 1 do 5), provedbu radionica (3,9), pisane materijale (3,8) te bi velikom većinom sudjelovanje na radionicama preporučili svojim prijateljima (4) (Ajduković, 2012.). Šest mjeseci nakon provedbe radionica u pilot programu učenici intervencijskih razrednih odjela iskazali su da čine i doživljavaju manje nasilnih ponašanja u odnosu na razredne odjele u kojima radionice nisu provedene. Jednu od prvih evaluacija preventivnih programa spominju Hickman i sur. (2004., prema Ajduković, 2012.) koju je 1998. provela Jones u Minnesoti. Program je trajao pet školskih sati, a provodili su ga nastavnici u nižim razredima srednje škole. U odnosu na kontrolnu skupinu u školskim razredima u kojima je program proveden povećani su rezultati znanja o nasilju u vezama mladih, ali se stavovi nisu promijenili. Promjene su kod djevojaka bile nešto veće nego kod mladića, pa i u pogledu stavova. Vjerojatno najpoznatija evaluacija je ona američkog *Safe Dates programa* (Foshee i sur., 2000., prema Ajduković, 2012.) koja je obuhvatila 955 učenika u intervencijskim razredima i 1 010 učenika u kontrolnim razredima u 14 škola. Intervencijski program uključivao je niz aktivnosti koje su se odvijale u zajednici i u školi (10 sati nastave, natjecanje u izradi plakata i izradu školske predstave). Mjesec dana nakon programa utvrđene su značajne razlike u odnosu na kontrolnu skupinu u smislu manjeg počinjenja psihičkog i spolnog nasilja te neznačajnog smanjenja fizičkog nasilja. Nakon godine dana i dalje su bili vidljivi

pozitivni učinci programa na varijable znanja i stavova, ali ne i ponašanja. U sljedećem poglavlju ukratko će se opisati provedba programa u lokalnoj sredini grada Gospića, a potom će se prikazati rezultati evaluacije programa na temelju njegove trogodišnje provedbe. Motivacija autoricama ovoga rada za evaluaciju programa je činjenica o oskudnosti iskustava evaluacije ovog (i sličnih) programa koji ciljaju na smanjenje vjerojatnosti počinjenja i doživljavanja nasilja u bliskim odnosima.

PROVEDBA PROGRAMA

U dvije srednje škole u gradu Gospiću – Gimnaziji i Strukovnoj školi ovaj se program provodi od školske godine 2009./2010. do danas. Gimnazija Gospić je opća gimnazija, a Strukovna škola u Gospiću je najveća škola po broju učenika u Ličko-senjskoj županiji te organizira obrazovanje u pet obrazovnih smjerova: 1. Promet i logistika; 2. Ekonomija, trgovina i poslovna administracija; 3. Elektrotehnika i računalstvo; 4. Turizam i ugostiteljstvo; 5. Strojstvo, brodogradnja i metalurgija. Gospić je jedan od 34 grada iz svih županija u Republici Hrvatskoj u kojima se program provodi (Ajduković, 2012.). U program su uključena dva stručna suradnika (pedagoga) iz ovih škola te nastavnica Odjela za nastavničke studije Sveučilišta u Zadru koja studente priprema za provođenje radionica u okviru nekoliko izbornih kolegija vezanih za prevenciju nasilja. Školske godine 2009./2010. program se provodio kao pilot program samo s učenicima gimnazije, a provodile su ga pedagoginja gimnazije i nastavnica Odjela u Gospiću. Od školske godine 2010./2011. do danas radionice provode studenti Odjela za nastavničke studije u Gospiću koji se za to pripremaju uz pomoć svoje nastavnice prema »Priručniku za voditelje programa« (Ajduković i sur., 2011.). Nakon svake provedene radionice u školi studenti evaluiraju vlastito vođenje, ponašanje učenika i postizanje cilja radionice, a nakon provedenog programa učenici evaluiraju sve četiri radionice. Iz iskustva autorica ovoga članka, dosadašnje učeničke evaluacije programa pokazuju da su učenici izuzetno zadovoljni temama te načinom i oblicima rada u radionicama. Način rada je interaktivan s uporabom suvremenih nastavnih oblika i sredstava rada. Voditeljske evaluacije također pokazuju izuzetno zadovoljstvo i korisnost radionica. Prije same provedbe radionica učenike se upoznaje s temom, načinom rada i pravilima rada u radionicama. Pravila se u obliku plakata stavljaju na vidno mjesto u razredu u svakoj radionici. Radionice se odvijaju tijekom redovne nastave, najčešće na satima razrednih odjeljenja, svaki školski sat jedna radionica ili blok sat dvije radionice. Program od četiri radionice može se realizirati tijekom mjesec dana. Svaka radionica sastoji se od tri dijela: uvodnog, središnjeg i završnog. U prvoj radionici učenike se kratko podsjeti na pravila rada u radionicama, kroz nekoliko aktivnosti ih se navodi na preispitivanje vlastitih uvjerenja i stavova o odnosima u vezama, poželjnih i nepoželjnih ponašanja te nji-

hovitih prava u vezi. U drugoj radionici učenici raspravljaju o svojim uvjerenjima o nasilju u vezama, potom čitaju tri različite priče u kojima trebaju prepoznati vrstu, uzroke i posljedice nasilja. Cilj ove radionice je preispitivanje vlastitih stavova o nasilju u vezi, shvaćanje što je nasilje, učenje koja su obilježja nasilja, prepoznavanje nasilnih ponašanja te prepoznavanje uzroka i posljedica nasilnih ponašanja u vezi. U trećoj radionici učenici kroz nekoliko aktivnosti uče nenasilno rješavati sukobe, jasno izraziti svoje želje i slušati potrebe partnera/ice, osvještavaju važnost komunikacije, postavljanja i poštivanja granica. Četvrta radionica ima za cilj osvijestiti učenicima što mogu učiniti u slučaju nasilja u vezi, razviti odgovornost za pružanje pomoći prijatelju/ici u nasilnoj vezi, razviti empatiju za žrtvu i počinitelja nasilja te ih uputiti na mogućnosti pružanja pomoći u slučaju nasilja u vezi.

METODE EVALUACIJE PROGRAMA

U svrhu evaluacije autori programa izradili su evaluacijske instrumente posebno za učenike, posebno za voditelje koji su dio »Priručnika za provedbu programa« (Ajduković i sur., 2011.). Učenici također u zasebnom upitniku evaluiraju temu i način rada, korisnost dobivenih materijala, kvalitetu rada voditelja radionica te sve vezano uz provedbu radionica. Učenici su evaluirali radionice nakon njihove provedbe. Voditelji u paru nakon svake radionice evaluiraju svoja zajednička iskustva i zapažanja o provedenoj radionici što se izražava rezultatom prosjeka njihovih odgovora. Odgovori u upitnicima su u formi Likertovog tipa od 1 (uopće ne/slabo) do 5 (potpuno). Primjena upitnika po razredima bila je u vrijeme redovne nastave. Tri su temeljne svrhe evaluacije nekog programa: (1) poboljšanje, (2) utvrđivanje isplativosti ili učinkovitosti i (3) povećanje znanja o programu (Chelimsky, 1977., prema Rossi, Lipsey i Freeman, 2004.). Najčešći oblik evaluacije programa je onaj nakon završetka programa (Mejovšek, 2008.), što je i ovdje slučaj. Nakon što je program završen u akademskim/školskim godinama 2010./2011., 2011./2012. i 2012./2013. rezultati evaluacije posebno za učenike, posebno za voditelje prikupljeni su te je napravljena obrada podataka. U dijelu prikaza rezultata posebno će biti prikazani rezultati učeničkih evaluacija programa, a posebno voditeljskih evaluacija programa za Gimnaziju i Strukovnu školu iz Gospića. Ukupan broj sudionika evaluacije je bio 291 učenik trećih razreda srednje škole prosječne dobi 17 godina (178 učenika opće gimnazije i 113 učenika strukovne škole različitih smjerova) i 38 voditelja (19 parova). Uz osnovne kvantitativne, deskriptivne i inferencijalne statističke rezultate evaluacije za učenike i voditelje programa, napravljena je i analiza odgovora učenika i voditelja programa na otvorena pitanja. Prema Pattonu (2002.), kvantitativno istraživanje usmjereno je na evaluaciju učinaka programa, a kvalitativno na koncipiranje programa i način njegova izvođenja. Kvantitativno istraživanje je više

usmjereno na sumativnu evaluaciju (kada treba odlučiti o tome hoće li se program dalje nastaviti ili ga treba ukinuti), a kvalitativno istraživanje na formativnu evaluaciju kada je cilj razvijanje programa. Podaci kvalitativne prirode važna su dopuna kvantitativnim podacima. Evaluacija postignutih rezultata ovog programa učinjena je primjenom neeksperimentalnog pristupa (prikupljanje podataka o rezultatima programa samo sa skupinama na kojima je program primijenjen). Testiranje je napravljeno nakon provedbe programa čime se dolazi do informacija o tome jesu li ili nisu postignuti zadovoljavajući rezultati u odnosu na očekivanje i određene standarde postignuća (Mejovšek, 2008.).

REZULTATI

Rezultati učeničkih evaluacija programa – kvantitativna analiza

Učenici nakon sudjelovanja u radionicama vrlo dobro uviđaju koje osobine ima dobra veza (Tablica 1.), statistički značajno bolje učenici strukovne škole u odnosu na učenike gimnazije ($t = 4,11$; $p < 0,01$). Također, vrlo dobro prepoznaju nasilna ponašanja u vezi kojima bi mogli biti izloženi te nema statistički značajne razlike među učenicima iz ove dvije vrste škola ($t = 1,72$; $p > 0,05$). Učenici vrlo dobro prepoznaju i nasilna ponašanja koja sami čine i to učenici strukovne škole statistički značajno više od učenika gimnazije ($t = 2,27$; $p < 0,05$). Vrlo dobro poznaju i svoja prava u vezi nakon sudjelovanja u radionicama te nema statistički značajne razlike među učenicima iz ove dvije vrste škola ($t = 0,40$; $p > 0,05$). Nakon sudjelovanja u radionicama učenici obje vrste škola pokazuju vrlo visok rezultat nepristajanja na ponašanja koja im ne odgovaraju ili ih ugrožavaju te nema statistički značajne razlike među učenicima ove dvije vrste škola ($t = 0,90$; $p > 0,05$). Učenici svojoj djevojci/mladiću mogu vrlo jasno reći koja ih ponašanja plaše ili brinu te među učenicima ove dvije vrste škola postoji statistički značajna razlika u korist učenika strukovne škole ($t = 2,45$; $p < 0,05$). Učenici su nakon sudjelovanja u radionicama vrlo visoko spremni potražiti pomoć od nekoga ako misle da su izloženi zlostavljanju u vezi te je razlika među učenicima statistički značajna u korist učenika strukovne škole ($t = 2,90$; $p < 0,01$). Učenicima obje vrste škola radionice su izrazito ili vrlo zanimljive, s tim da su učenicima strukovne škole one statistički značajno zanimljivije u odnosu na učenike gimnazije ($t = 3,75$; $p < 0,01$). Učenici obje vrste škola radionice procjenjuju vrlo korisnima, s tim da ih učenici gimnazije procjenjuju statistički značajno korisnijima ($t = 2,72$; $p < 0,01$). Učenicima obje vrste škola radionice su bile samo djelomično naporne, s tim da su učenicima strukovne škole radionice bile

Tablica 1. Rezultati učeničkih evaluacija radionica (N = 291)

	Gimnazija M (SD)	Strukovna škola M (SD)	t	Cohenov d
Koliko ti je sudjelovanje na radionicama pomoglo da:				
1. Uvidiš koje osobine ima dobra veza	4,11 (0,87)	4,48 (0,68)	-4,11**	-0,48
2. Prepoznaš nasilna ponašanja u vezi kojima si izložen/izložena	4,21 (0,95)	4,40 (0,91)	-1,72	-0,20
3. Prepoznaš nasilna ponašanja koja sam/sama činiš	4,01 (1,14)	4,26 (0,87)	-2,27*	-0,27
4. Upoznaš svoja prava u vezi	4,41 (0,92)	4,45 (0,90)	-0,40	-0,04
5. Ne pristaneš na ponašanja koja ti ne odgovaraju ili te ugrožavaju	4,36 (0,89)	4,45 (0,84)	-0,90	-0,10
6. Možeš djevojci/mladiću jasno reći koja ponašanja te plaše ili brinu	4,26 (0,87)	4,53 (0,99)	-2,45*	-0,61
7. Budeš spremna/spreman potražiti od nekoga pomoć ako misliš da si izložena/izložen zlostavljanju u vezi	4,08 (1,13)	4,40 (0,88)	-2,90**	-0,32
Koliko su ti radionice bile:				
8. Zanimljive	4,30 (0,83)	4,60 (0,58)	-3,75**	-0,40
9. Korisne	4,16 (0,97)	3,86 (0,89)	-2,72**	0,32
10. Naporne	2,06 (1,15)	2,81 (1,07)	-5,76**	-0,68
11. Upotreblijive za svakodnevni život	3,99 (1,04)	4,34 (0,83)	-3,18**	-0,37
12. Već poznatog sadržaja	3,91 (1,04)	2,98 (1,36)	6,64**	0,78
13. Dosadne	1,80 (0,98)	2,84 (1,01)	-8,66**	-1,05
Koliko su pisani materijali koji su korišteni na radionicama bili:				
14. Zanimljivi	4,09 (0,96)	4,40 (0,78)	-3,10**	-0,36
15. Korisni	4,14 (0,99)	4,56 (0,73)	-4,20**	-0,49
16. S novim sadržajem	3,57 (1,22)	3,79 (1,09)	-1,69	-0,19
17. Upotreblijivi za svakodnevni život	4,05 (1,05)	4,35 (0,85)	-2,72**	-0,32
18. S previše informacija	2,32 (1,14)	3,20 (1,17)	6,76**	-0,76
19. Bi li sudjelovanje u ovim radionicama preporučila/preporučio svojim prijateljima ?	4,24 (1,01)	4,57 (0,60)	-3,66**	-0,41
20. Kakva je bila atmosfera na radionicama?	4,31 (0,89)	4,15 (0,64)	1,77	0,21
21. Kako si se osjećala/osjećao na radionicama?	4,34 (0,85)	4,59 (0,73)	-2,77**	-0,32

*p < 0,05; **p < 0,01

statistički značajno napornije ($t = 5,76$; $p < 0,01$). Također, učenici obje vrste škola radionice procjenjuju jako upotrebljivima za svakodnevni život, s tim da su učenicima strukovne škole one statistički značajno upotrebljivije ($t = 3,18$; $p < 0,01$). Učenici obje vrste škola procjenjuju prosječnim poznatost sadržaja radionica, s tim da su učenicima gimnazije one statistički značajno poznatijeg sadržaja u odnosu na učenike strukovne škole ($t = 6,64$; $p < 0,01$). Učenici obje vrste škola radionice procjenjuju samo kao djelomično dosadne, s tim da su učenicima strukovne škole one statistički značajno dosadnije u odnosu na učenike gimnazije ($t = 8,66$; $p < 0,01$). Učenicima obje vrste škola pisani materijali korišteni u radionicama su vrlo zanimljivi, s tim da su učenicima strukovne škole oni statistički značajno zanimljiviji ($t = 3,10$; $p < 0,01$). Također, učenici obje vrste škola pisane materijale procjenjuju jako korisnima, s tim da ih učenici gimnazije procjenjuju statistički značajno korisnijima ($t = 4,20$; $p < 0,01$). Materijali su im s dosta novog sadržaja, s tim da razlike među učenicima ove dvije vrste škola nisu statistički značajne ($t = 1,69$; $p > 0,05$). Učenici obje vrste škola materijale smatraju vrlo upotrebljivima za svakodnevni život, s tim da su učenicima strukovne škole oni statistički značajno upotrebljiviji ($t = 2,72$; $p < 0,01$). Također, smatraju da materijali nemaju previše informacija, s tim da su učenicima strukovne škole materijali statistički značajno s više informacija ($t = 6,76$; $p < 0,01$). Svi učenici sudjelovanje u radionicama jako bi preporučili svojim prijateljima, s tim da bi učenici strukovne škole radionice statistički značajno više preporučili svojim prijateljima u odnosu na učenike gimnazije ($t = 3,66$; $p < 0,01$). Učenicima obje vrste škola atmosfera na radionicama je vrlo pozitivna te među učenicima ove dvije vrste škola nema statistički značajne razlike ($t = 1,77$; $p > 0,05$). Učenici obje vrste škola su se na radionicama osjećali izuzetno dobro, s tim da su se učenici strukovne škole osjećali statistički značajno bolje od učenika gimnazije ($t = 2,77$; $p < 0,01$). Navedeni rezultati za obje vrste škola u lokalnoj sredini grada Gospića u skladu su s rezultatima evaluacije pilot programa provedene na 752 učenika u školama diljem Hrvatske (Ajduković, 2011.). Prosječne vrijednosti u evaluaciji pilot programa kretale su se oko 4, kao i u evaluaciji programa u srednjim školama grada Gospića. Vrijednost Cohenovog d-indeksa pokazuje je li razlika između dvije skupine (srednjih vrijednosti skupina učenika iz dvije vrste škola) ne samo statistički značajna nego je li ona i smisljena. Govori nam kolika je razlika između učenika tih dviju škola, tj. je li efekt veći za pojedinu školu. Za vrijednosti 0,20 smatra se da pokazuju male učinke intervencije, od 0,20 do 0,50 srednje, a vrijednosti 0,80 velike učinke intervencije (Cohen, 1988.). Efekt provedbe programa veći je za učenike strukovne škole u uviđanju koje osobine ima dobra veza, za prepoznavanje nasilnih ponašanja koja sam/sama činiš, u jasnom izražavanju partneru/partnerici koja te ponašanja plaše ili brinu, u spremnosti traženja pomoći od nekoga kada se radi o zlostavljanju u vezi, u preporukama za sudjelovanje u radionicama svojim

prijateljima, za bolje osjećaje na radionicama, za zanimljivost radionica i njihovih materijala, upotrebljivost radionica i njihovih materijala za svakodnevni život, međutim i za napornost i dosadu radionica, kao i suvišnost informacija u materijalima radionica. Efekt provedbe programa veći je za učenike gimnazije za korisnost radionica i poznatost njihovog sadržaja. Pretpostavke ovakvog javljanja razlika među školama idu u pravcu činjenice da učenici gimnazije imaju više školskih predmeta i veću satnicu predmeta koji se bave pitanjima nasilja i njegove prevencije, međuljudskih odnosa, tolerancije i sl. na kojima su već raspravljali, usvojili osnovna znanja i formirali stavove o ovim temama pa su efekti provedbe ovog programa veći kod učenika strukovne škole za cijeli niz pozitivnih tema, kao i načina rada i materijala korištenih u radionicama.

Potom se učenike pitalo bi li izbacili neki sadržaj iz radionica. Većina učenika iz strukovne škole (94,7%) i gimnazije (94,37%) smatra da ne treba izbaciti postojeće sadržaje iz radionica. Ovi rezultati u skladu su s rezultatima evaluacije pilot programa u kojoj je 92% učenika izjavilo kako smatra da postojeće sadržaje ne treba izbaciti iz radionica (Ajduković i sur., 2011.). Sljedeće pitanje odnosilo se na to treba li u sadržaj radionica dodati nešto čega nema. Učenici obje vrste škola smatraju da se u radionice ne treba dodavati nešto čega nema (učenici gimnazije = 94,80%; učenici strukovne škole = 94,15%). U evaluaciji pilot programa nešto manji broj učenika (85%) odgovorio je da ne treba dodavati sadržaje kojih nema (Ajduković i sur., 2011.). Učenike se pitalo treba li mijenjati provedbu neke radionice. 88,3% učenika gimnazije te 92,7% učenika strukovne škole smatra da ne treba ništa mijenjati u provedbi radionica. U evaluaciji pilot programa 88% učenika odgovorilo je da ne treba mijenjati provedbu radionica (Ajduković i sur., 2011.).

Rezultati učeničke evaluacije programa – prikaz odgovora na otvorena pitanja

U ovom dijelu analize obrađeni su odgovori na otvorena pitanja iz evaluacijskog upitnika za učenike. Prvo pitanje odnosilo se na korisnost radionica, aktivnosti i metoda rada za učenike. U tablicama su prikazani rezultati frekvencija posebno za učenike gimnazije i posebno za učenike strukovne škole.

Tablica 2. Odgovori učenika Gimnazije Gospić (N = 178) i Strukovne škole u Gospiću (N = 113) na pitanje koja im je radionica, aktivnost ili metoda rada bila (naj) korisnija u programu

Korisne: radionica/aktivnost/metoda	Gimnazija (f)	Strukovna škola (f)
1. radionica: Očekivanja i prava u vezi	19	15
4. radionica: Kako prijatelji mogu pomoći	13	11
Aktivnost - Film	12	4
2. radionica: Nasilno ponašanje u vezi	5	11
Aktivnost iz 4. radionice: Što bi učinio/učinila?	9	0
Aktivnost - Strip	7	7
Sve	4	6
3. radionica: Nenasilno rješavanje sukoba	6	0
Rasprava	6	0
Metoda rada: dizanje kartona	5	0
Igrokaz	0	5
Aktivnost: Stablo dobre veze	4	0
Aktivnost: JA poruke	4	0

Iz Tablice 2. vidi se da učenici obje vrste škola kao najkorisnijom procjenjuju prvu radionicu »Očekivanja i prava u vezi«. Na drugom mjestu je četvrta radionica »Kako prijatelji mogu pomoći«. Slijedi aktivnost »filma« koja je korisnija učenicima gimnazije, potom druga radionica »Nasilno ponašanje u vezi« koja je korisnija učenicima strukovne škole. »Strip« kao korisnom aktivnošću prepoznaju učenici iz obje vrste škola. Nekim se učenicima sve svidjelo u radionicama. Učenicima gimnazije korisna je i treća radionica »Nenasilno rješavanje sukoba«, općenito rasprava u radionicama, metoda dizanja kartona (za i protiv), aktivnost »Stablo dobre (ljubavne) veze« i »Ja poruke« (kojima se izražava ono što osjećamo). Učenicima strukovne škole koristan je i »igrokaz«. Međutim, iz tablice frekvencija vidi se da veći broj učenika nije dao odgovore na ovo otvoreno pitanje (razlog tome nije nam poznat).

Sljedeće pitanje odnosilo se na prijedloge učenika kako bi radionice u budućnosti bile još bolje. Učenici gimnazije navode da treba uzeti više vremena za predavanja, možda napraviti neku vrstu parlaonice, imati više dodatnih sadržaja, dodati još zanimljivijih materijala ili igara, učenike više uključiti u aktivnosti, unijeti još više filmova i individualnog rada, više komunikacije i fleksibilnosti u radu. Učenici strukovne škole navode da je sve odlično s tim da bi trebalo unijeti još više filmova i rasprave.

Rezultati voditeljskih evaluacija programa- kvantitativna analiza

Tablica 3. Rezultati voditeljske evaluacije 1. radionice u Gimnaziji Gospić (N = 10 parova) i Strukovnoj školi u Gospiću (N = 9 parova)

	Gimnazija D (TR)	Strukovna škola D (TR)
Učenici su tijekom ove radionice bili:		
1. Zainteresirani	4 (4-5)	4 (4-5)
2. Surađivali	4 (4-5)	4 (4-5)
3. Kreativni	4 (4-5)	4 (3-4)
4. Pokazivali da im je tema važna	4 (4-5)	4 (3-5)
Provedba radionica i aktivnosti:		
5. Prikladnost aktivnosti	5 (4-5)	4 (2-5)
6. Prikladnost materijala za aktivnosti	4 (3-5)	4 (4-5)
7. Zahtjevnost u pripremi	3 (2-3)	4 (1-4)
8. Zahtjevnost u provedbi	3 (2-3)	3 (1-4)

Legenda: D – dominantna vrijednost; TR – totalni raspon rezultata

Voditelji radionica iz gimnazije i strukovne škole procjenjuju da su učenici tijekom prve radionice bili vrlo zainteresirani, jako surađivali i bili kreativni te pokazivali da im je tema važna (Tablica 3.). Prikladnost aktivnosti je bila izuzetna ili vrlo dobra. Prikladnost materijala je procijenjena vrlo dobrom. Zahtjevnost u pripremi je prosječna ili viša, a zahtjevnost u provedbi prosječna.

Tablica 4. Rezultati voditeljske evaluacije 2. radionice u Gimnaziji Gospić (N = 10 parova) i Strukovnoj školi u Gospiću (N = 9 parova)

	Gimnazija D (TR)	Strukovna škola D (TR)
Učenici su tijekom ove radionice bili:		
1. Zainteresirani	5 (3-5)	4 (3-4)
2. Surađivali	4 (3-5)	4 (3-4)
3. Kreativni	4 (3-5)	3 (3-4)
4. Pokazivali da im je tema važna	4 (3-5)	4 (3-4)
Provedba radionica i aktivnosti:		
5. Prikladnost aktivnosti	5 (4-5)	5 (3-5)
6. Prikladnost materijala za aktivnosti	5 (4-5)	5 (3-5)
7. Zahtjevnost u pripremi	3 (3-5)	3 (3-4)
8. Zahtjevnost u provedbi	4 (2-5)	4 (3-4)

Legenda: D – dominantna vrijednost; TR – totalni raspon rezultata

Voditelji radionica procjenjuju da su učenici za drugu radionicu bili izuzetno ili jako zainteresirani. Učenici su jako surađivali i pokazivali da im je tema ove radionice vrlo važna (Tablica 4.). Kreativnost učenika je procijenjena jakom ili dobrom. Prikkladnost aktivnosti i materijala za aktivnosti je procijenjena izuzetnom. Ova radionica prosječno je zahtjevnija u pripremi i nešto zahtjevnija u provedbi.

Tablica 5. Rezultati voditeljske evaluacije 3. radionice u Gimnaziji Gospić (N = 10 parova) i Strukovnoj školi u Gospiću (N = 9 parova)

	Gimnazija D (TR)	Strukovna škola D (TR)
Učenici su tijekom ove radionice bili:		
1. Zainteresirani	4 (4-5)	4 (4-5)
2. Suradivali	4 (4-5)	4 (4-5)
3. Kreativni	4 (4-5)	3 (3-4)
4. Pokazivali da im je tema važna	4 (4-5)	3 (3-4)
Provedba radionica i aktivnosti:		
5. Prikkladnost aktivnosti	4 (4-5)	5 (3-5)
6. Prikkladnost materijala za aktivnosti	5 (4-5)	5 (4-5)
7. Zahtjevnost u pripremi	4 (3-5)	4 (4-5)
8. Zahtjevnost u provedbi	3 (3-5)	4 (3-4)

Legenda: D – dominantna vrijednost; TR – totalni raspon rezultata

Voditelji radionica iz gimnazije i strukovne škole procjenjuju da su učenici za treću radionicu bili vrlo zainteresirani, jako su surađivali, bili su prosječno kreativni i tema im je bila važna (Tablica 5.). Prikkladnost aktivnosti ove radionice je bila vrlo dobra ili izuzetna. Prikkladnost materijala za aktivnosti je odlična. Zahtjevnost u pripremi je procijenjena vrlo dobro te slično i zahtjevnost u provedbi.

Tablica 6. Rezultati voditeljske evaluacije 4. radionice u Gimnaziji Gospić (N = 10 parova) i Strukovnoj školi u Gospiću (N = 9 parova)

	Gimnazija D (TR)	Strukovna škola D (TR)
Učenici su tijekom ove radionice bili:		
1. Zainteresirani	5 (4-5)	4 (4-5)
2. Surađivali	5 (4-5)	4 (3-5)
3. Kreativni	5 (4-5)	4 (3-4)
4. Pokazivali da im je tema važna	4 (4-5)	4 (4-5)
Provedba radionica i aktivnosti:		
5. Prikadnost aktivnosti	4 (4-5)	4 (4-5)
6. Prikadnost materijala za aktivnosti	5 (4-5)	5 (4-5)
7. Zahtjevnost u pripremi	4 (3-5)	3 (3-4)
8. Zahtjevnost u provedbi	4 (2-5)	3 (3-4)

Legenda: D – dominantna vrijednost; TR – totalni raspon rezultata

Voditelji radionica iz gimnazije procjenjuju da su učenici za četvrtu radionicu bili izuzetno zainteresirani, isto su tako surađivali, bili kreativni te su jako pokazivali da im je tema važna (Tablica 6.). Voditelji radionica iz strukovne škole procijenili su vrlo dobrim učeničku zainteresiranost, suradnju, kreativnost i važnost teme. Prikadnost aktivnosti ove radionice voditelji obje vrste škola procijenili su vrlo dobrom, prikadnost materijala za aktivnosti izuzetnom, zahtjevnost u pripremi i provedbi vrlo dobrom ili dobrom.

Rezultati voditeljskih evaluacija programa – prikaz odgovora na otvorena pitanja

U ovom dijelu analize obradila su se otvorena pitanja iz evaluacijskog upitnika za voditelje. Prvo otvoreno pitanje odnosilo se na to koje su aktivnosti bile dobro prihvaćene u programu. Voditelji iz gimnazije navode: »Stablo dobre (ljubavne) veze« (u kojoj učenici odgovaraju na pitanja »Kako želiš ili ne želiš da se djevojka/mladić odnosi prema tebi u vezi?« koja lijepe na plakat s nacrtanim stablom), »Prava u vezi« (učenici u korijen plakata drveta lijepe pravo koje je njima najvažnije u ljubavnim i prijateljskim odnosima), pitanja nakon pročitanih priča (s opisom nasilja u mladenačkoj vezi), formiranje asertivnih poruka (kojima se iskazuju vlastita zapažanja, osjećaji, mišljenja ili potrebe na jasan i iskren način), dovršavanje stripa (dijaloga među partnerima), igranje uloga, prepoznavanje vlastitog načina ponašanja u sukobu, zauzimanje za sebe i pregovaranje, podizanje kartona *za* i *protiv*

uvjerenja i činjenica o nasilju, »Ja poruke« (kojima možemo izraziti želje da nas djevojka/mladić čuje), priču o nasilnom ponašanju u vezi i film. Voditelji iz strukovne škole navode: »Stablo dobre veze«, »Prava u vezi«, crtanje u paru (kako bi zajednički prevladali sukob ili ostvarili cilj), formiranje asertivnih poruka, uvjerenja i činjenica o nasilju, igranje uloga, prepoznavanje vlastitog načina ponašanja u sukobu, »Što možeš učiniti za prijatelja/prijateljicu« kada zatraži pomoć?, podizanje kartona za i protiv uvjerenja i činjenica o nasilju, »Ja poruke«, statističke podatke o nasilju u vezama, priču, poželjna i nepoželjna ponašanja, film i strip.

Drugo otvoreno pitanje za voditelje programa odnosilo na to koje su aktivnosti bile loše prihvaćene u programu. Voditelji iz gimnazije navode: crtanje trokuta/kvadrata, pitanja koja su pisali na papir i čitanje činjenica. Voditelji iz strukovne škole navode: obrazloženje mišljenja, komunikacijske vještine, završavanje priča, strip, sastavljanje pojedinih dijaloga, odgovaranje na pitanja, igranje uloga, rad u grupama, »Jeste li znali?« (statistički podaci o nasilju), »Ja poruke«, uvjerenja i činjenice o nasilju te aktivnosti s pojašnjavanjem tvrdnji.

Treće otvoreno pitanje odnosilo se na to kako su se voditelji radionica osjećali tijekom i nakon radionica. Voditelji iz gimnazije navode da su se osjećali zadovoljno provedbom, da su učenike uspješno potaknuli na aktivnosti kojima su bili zainteresirani, da su se ugodno iznenadili reakcijama učenika, da su u početku imali tremu, a kasnije nakon što su učenici pokazali interes osjećali su se opuštenije, da su učenici surađivali i bili spremni na raspravu, da je vrijeme bilo dobro isplanirano iako bi voljeli da cijeli program traje duže, atmosfera je bila sve ugodnija nakon prve radionice. Voditelji iz strukovne škole osim općeg zadovoljstva radionicama i cjelokupnim programom navode da im je to bilo prvo iskustvo u radu s učenicima interaktivnom metodom kroz radionice, da su učenici ozbiljno prihvatili aktivnosti i sudjelovali u njima, da im je vođenje radionica bilo ugodno, a nakon njihove provedbe osjećali su se zadovoljno, u početku su osjećali određenu dozu treme zbog vođenja, ali kako je vrijeme odmicalo, ona se gubila, brzo su se navikli na aktivnosti vođenja, prema smjernicama iz Priručnika programa poticali su kreativnost i suradnju među učenicima, vođenje radionica povećalo je njihovu ukupnu pedagošku kompetentnost.

Četvrto otvoreno pitanje odnosilo se na ukupni osvrt voditelja radionica na cijeli program. Voditelji iz gimnazije navode da su radionice programa učenicima jako zanimljive i korisne, s mnogobrojnim aktivnostima, primjerene dobi, da su se učenici s lakoćom mogli u njih uključiti, preporučili bi ih svim učenicima srednjih škola jer su teme koje se otvaraju u radionicama suvremene i vrlo edukativne, učenici su pokazali izuzetan interes za cijeli program što se očituje kroz njihovu dobru suradnju i spremnost na raspravu. Voditelji iz strukovne škole ističu učeničku aktivnost i visoku zainteresiranost za aktivnosti unutar radionica. Voditeljima je bila potrebna pomoć oko »Ja poruka« i asertivnih poruka, no uz dodatno pojašnjenje

uspješno su obavili i taj zadatak. Uslijed činjenice da je nasilja sve više, ovakvih i sličnih radionica po školama trebalo bi intenzivnije organizirati. Sve četiri radionice učenicima su sadržajno i provedbeno bile zanimljive te su učenici kroz njih prepoznali vlastite načine rješavanja sukoba, kao i generalizaciju na rješavanje općih životnih problema. Učenici sada znaju uspješnije postaviti vlastite granice u odnosima s drugim ljudima. Naučili su kako se ne treba ponašati u odnosima s drugim ljudima (kako u vezi tako i općenito). Naročito su bili zainteresirani za one aktivnosti u kojima su mogli pokazati i/ili iskoristiti svoju kreativnost. U odgovorima na aktivnosti učenici su često bili maštoviti. Aktivnosti su složno i suradnički provodili. U početku su učenici na radionicama bili zatvoreniji, a potom su se opustili čime su radionice postale uspješnije. Slične radionice prevencije nasilja voditelji bi preporučili i za mlađe učenike. Učenici su rado iznosili svoje mišljenje vezano za podatke o nasilju u mladenačkim vezama. U provedbi radionica znalo je doći do tehničkih poteškoća, ali to se može riješiti boljom organizacijom. Sramežljivije učenike treba dodatno poticati na aktivnosti u programu.

ZAKLJUČAK

Nakon trogodišnje provedbe programa »Prevenција nasilja u mladenačkim vezama« u lokalnoj sredini grada Gospića provedena je evaluacija programa posebno za učenike kao korisnike programa te posebno za studente kao voditelje programa. Rezultati kvantitativne analize učeničkih evaluacija programa pokazuju da učenici nakon sudjelovanja u radionicama vrlo dobro uviđaju koje osobine ima dobra veza, vrlo dobro prepoznaju nasilna ponašanja u vezi kojima bi mogli biti izloženi te nasilna ponašanja koja sami čine, vrlo dobro poznaju svoja prava u vezi te ne pristaju na ponašanja koja im ne odgovaraju ili ih ugrožavaju. Svojoj djevojci/mladiću sada mogu vrlo jasno reći koja ih ponašanja plaše ili brinu, spremniji su potražiti pomoć od nekoga u eventualnim situacijama zlostavljanja u vezi. Učenicima iz obje vrste srednjih škola (gimnazije i strukovne) radionice su izrazito ili vrlo zanimljive, vrlo korisne, samo djelomično naporne te jako upotrebljive za svakodnevni život. Učenici obje vrste škola prosječnim procjenjuju poznatost sadržaja radionica, radionice su im samo djelomično dosadne, pisani materijali korišteni u radionicama su im vrlo zanimljivi i jako korisni, s dosta novog sadržaja, vrlo upotrebljivi za svakodnevni život te bez suvišnih informacija. Učenici iz obje vrste škola ove bi radionice jako preporučili svojim prijateljima, atmosfera na radionicama im je bila vrlo pozitivna te su se osjećali izuzetno dobro. Efekt provedbe programa veći je za učenike strukovne škole u uviđanju koje osobine ima dobra veza, za prepoznavanje nasilnih ponašanja koja sam/sama činiš, u jasnom izražavanju partneru/partnerici koja te ponašanja plaše ili brinu, u spremnosti traženja pomoći od neko-

ga kada se radi o zlostavljanju u vezi, u preporukama za sudjelovanje u radionicama svojim prijateljima, za bolje osjećaje na radionicama, za zanimljivost radionica i njihovih materijala, za upotrebljivost radionica i njihovih materijala za svakodnevni život, međutim i za napornost i dosadu radionica, kao i suvišnost informacija u materijalima radionica. Efekt provedbe programa veći je za učenike gimnazije za korisnost radionica i poznatost njihovog sadržaja. Većina učenika smatra da u provedbi radionica ne treba ništa mijenjati. Analiza odgovora na otvorena pitanja učenika pokazuje da učenici iz obje vrste škola prvu radionicu procjenjuju kao najkorisniju, potom četvrtu, aktivnosti filma, stripa... Daju i neke prijedloge za poboljšanje radionica: više predavanja, organiziranje radionica, više sadržaja, zanimljivijih materijala i/ili igara, više uključivanja učenika u aktivnosti, više filmova i rasprava... Rezultati analize voditeljskih evaluacija programa pokazuju da voditelji sve četiri radionice vide kao one za koje su učenici jako zainteresirani, u kojima dobro surađuju i kreativni su, teme radionica su im važne, prikladnost aktivnosti i materijala u provedbi radionica je vrlo dobra, a zahtjevnost u pripremi i provedbi uglavnom prosječna. Analiza odgovora voditelja na otvorena pitanja evaluacije programa pokazuje da su sljedeće aktivnosti i metode dobro prihvaćene u programu: »Stablo dobre veze«, »Prava u vezi«, asertivne i »Ja poruke«, uvjerenja i činjenice o nasilju, igranje uloga, prepoznavanje vlastitih načina ponašanja u sukobu, komentiranje tvrdnji o nasilju, priča, film i strip. Kao loše aktivnosti u programu voditelji navode: crtanje trokuta/kvadrata, čitanje činjenica, završavanje priča, odgovaranje na pitanja, igranje uloga, grupni rad. Tijekom i nakon radionica svi su se voditelji osjećali zadovoljno, učenike su uspješno poticali na aktivnosti čime su izazvali pozitivne reakcije učenika, početna trema voditelja zamijenjena je kasnijom opuštenošću, uspješno su poticali raspravu i ugodnu atmosferu u radionicama te je vođenje radionica povećalo njihovu pedagošku kompetentnost. Kao ukupni osvrt na radionice programa voditelji navode da su one vrlo korisne i zanimljive, primjerene dobi učenika, teme radionica su suvremene i edukativne te bi radionice preporučili svim učenicima srednjih škola, a modificirane i mlađim učenicima. Program je ograničenog trajanja, nije zahtjevan ni za pripremu niti za provedbu, pa se zbog svojih prednosti ostvaruje u mnogim školama. Studenti su razvojno puno bliži adolescentima srednje adolescentske dobi pa su zbog toga pristupačni i izvrsni voditelji radionica. Odnos cijene i učinka programa pokazuje da program nije ekonomski zahtjevan, a postiže vrlo dobre rezultate.

LITERATURA

1. Ajduković, M. & Ručević, S. (2009). Nasilje u vezama mladih. **Medicus**, 18, 217-225.
2. Ajduković, D., Löw, A. & Sušac, N. (2011). Rodne razlike i prediktori partnerskog nasilja u mladenačkim vezama. **Ljetopis socijalnog rada**, 18 (3), 527-553.
3. Ajduković, D., Ajduković, M., Cesar, S., Kamenov, Ž., Löw, A. & Sušac, N. (2011). **Prevenција nasilja u mladenačkim vezama**. Zagreb: Društvo za psihološku pomoć.
4. Ajduković, D. (2012). Prevenција nasilja u mladenačkim vezama. U: Božičević, V., Brlas, S. & Gulin, M. (ur.), **Psihologija u zaštiti mentalnog zdravlja**. Virovitica: Zavod za javno zdravstvo »Sveti Rok«, 183-198.
5. Cesar, S., Bijelić, N., Hodžić, A. & Kobaš, V. (2004). **Bolje spriječiti nego liječiti: Prevenција nasilja u adolescentnim vezama**. Zagreb: CESI.
6. Cohen, J. (1988). **Statistical power analysis for the behavioral sciences** (2nd ed.). Hillsdale, NJ: Lawrence Earlbaum Associates.
7. Collins, A. W. (2003). More than myth: The developmental significance of romantic relationships during adolescence. **Journal of Research on Adolescence**, 13 (1), 1-24.
8. Krug, E. G., Dahlberg, T. T., Mercy, J. A., Zwi, A. B. & Lozano, R. (2002). **World Report on Violence and Health**. Geneva: World Health Organization.
9. Lacković-Grgin, K. (2006). **Psihologija adolescencije**. Jastrebarsko: Naklada Slap.
10. Mejovšek, M. (2008). **Metode znanstvenog istraživanja u društvenim i humanističkim znanostima (2. dopunjeno izdanje)**. Jastrebarsko: Naklada Slap.
11. Patton, M. Q. (2002). **Qualitative research and evaluation methods** (third edition). Thousand Oaks: Sage.
12. Pećnik, N. (1990). **Nasilje u ljubavnim vezama mladića i djevojaka i stavovi prema fizičkom zlostavljanju žena**. Neobjavljeni diplomski rad. Zagreb: Sveučilište u Zagrebu, Filozofski fakultet.
13. Pećnik, N. (1994). Nasilje u ljubavnim vezama mladića i djevojaka. **Zbornik Pravnog fakulteta**, 44 (1-2), 159-170.
14. Rossi, P. H., Lipsey, M. W. & Freeman, H. E. (2004). **Evaluation. A systematic approach** (seventh edition). Thousand Oaks: Sage.
15. Sherer, M. (2009). The nature and correlates of dating violence among Jewish and Arab youths in Israel. **Journal of Family Violence**, 24 (1), 11-26.
16. Straus, M. A. (2004). Prevalence of violence against dating partners by male and female university students worldwide, **Violence Against Women**, 10 (7), 790-811.

Anela Nikčević-Milković

University of Zadar

Department of Teacher Education in Gospić

Vedrana Mikac

Primary school »Petar Zrinski« Jalžabet

EVALUATION OF THE PROGRAMME "PREVENTION OF VIOLENCE IN YOUTH RELATIONSHIPS" AT LOCAL COMMUNITY IN THE TOWN OF GOSPIĆ

ABSTRACT

The programme »Prevention of violence in youth relationships« has been continuously carried out since 2009 in secondary schools in the town of Gospić. The programme is led by students of the University of Zadar's Department of Teacher Education in Gospić as part of elective courses about the prevention of violence. The goal of workshops for third grade secondary school students is to raise their awareness about expectations and rights in a relationship, teach them about types of violent behaviour in a relationship, how to resolve conflicts in a non-violent manner, how their friends can help them, and where they can seek help. The programme is based on interactive, contemporary methods and forms of work. It is carried out through four workshops during regular school hours with the aim of general or primary prevention. At the end of the programme, secondary school students evaluate the topic and working method, usefulness of materials, the quality of trainers' work and any other elements related to the workshops. The trainers evaluate their own experience and observations about the workshop. Evaluation results after three years of the programme show that secondary school students rate the programme highly in terms of usefulness, interest that it provokes and applicability of the content, as well as working methods and materials, while the trainers very highly rate the involvement, cooperativeness and creativity of the students, importance of topics, and implementation and suitability of the activities. The analysis also shows which workshops, activities and working methods students liked the most and which programme activities were best, and which most poorly accepted. Based on the evaluation, the programme has been very effective.

Key words: prevention of violence in youth relationships, workshops, students, programme evaluation.